

1. B. 6
381

PROSVJETNA KNJIŽNICA

Slobodom k prosvjeti.

ČOVJEK

NAPISAO
MILJENKO VIDOVIĆ.

SPLIT
LEONOVA TISKARA
1923.

Br. 1.)

Prosvjetna Knjižnica.

1. **Čovjek** – napisao *Miljenko Vidović* (gotovo).
2. **Narod** – napisao *Dr. Mirko Perković* (u tisku).
3. **Država** – napisao *Franjo Ivanišević* (u pripremi).
4. **Jugoslavija** – napisao *Profesor Lovro Katić* (priredjuje se).

Knjižice će se tiskati kroz godinu u neodređenom za sada roku. Svaka će obuhvatiti najmanje dva tabaka - 64 stranice - malenog džepnog oblika. Cijena je veoma umjerena - 5 dinara po komadu - da se olakoti nabava školskoj omladini i širim slojevima pučanstva, kojima je ova knjižnica posebno namijenjena. Iza gorispomenutih izdanja općenite pouke slijedit će druge knjižice posebnog značaja i opisa naših odličnijih javnih radenika: književnika, političara, narodnih prosvjetitelja, kao što rasprave o socijalnim, gospodarskim i kulturnim pitanjima koja zasjecaju u sveopće poboljšanje ljudske zadruge, napose u bolju budućnost naše mlade države. Umoljavaju se prijatelji narodne prosvjete da potpomognu ovo rodoljubno poduzeće. — Knjižari, povjerenici primaju 25% nagrade na raspačavanju. Pisma, novčane pošiljke neka se upute na upravu lista:

Pučka Prosvjeta — Split

Poljana Kraljice Jelene 4.

№ 6.6
381

УНИВ. БИБЛИОТЕКА

И. Бр.

45389

PROSVJETNA KNJIZNICA

Slobodom k prosvjeti.

Br. 1.

ČOVJEK

NAPISAO

MILJENKO VIDOVIĆ

profesor.

NAKLADOM

NARODNE PROSVJETE.

.....

SPLIT

LEONOVA TISKARA

1923.

Uvodna riječ.

Doskora će se navršiti stotina godina, odkada je na jednoj i drugoj strani našega naroda — kod Srba i Hrvata — započeo živahni pokret knjigom i besjedom oko prosvjećivanja širih slojeva pučanstva. Podjarmljen narod čeznuo je za svojom političkom slobodom, za to je na svoj barjak bio zapisao ovo geslo: **prosvjetom k slobodi!** Koncem godine 1918 osvanula nam je sloboda, narodno se je i državno jedinstvo postiglo, a sada je nastupilo doba, da se na tom barjaku izmijene ona slova ovim redom: **slobodom k prosvjeti!** Tri ujedinjenja brata — Srb, Hrvat i Slovenac — u novoj državi Jugoslaviji borave pod jednim krovom uz prijestolje vladara svoje narodne krvi i griju se na suncu slobode. Sloboda je dragocijenjena stečevina, ali ju treba znati pametno uporabiti. Ona je sablja dvosjeklica, reže i poreže, nekome je na spas, nekome na propast. Mlade su države ko i nejaka djeca uz majčine grudi, hoće im se okrijepiti da pospješ razvitak svoga života. Što je dojenčetu mlijeko to je narodu prosvjeta. Svaki član države treba da bude svijestan svojih prava i dužnosti. Bûditi tu svijest u narodu dužnost je sva-

kog rodoljuba, koji ne će da bude smatran »tudjincem u domovini«. Takav osjećaj dužnosti potakao je potpisánoga, da početkom god. 1921 pokrene u Splitu mjesečnu ilustrovanu smotru »Pučka Prosvjeta« koja je do sada okupila lijepi broj suradnika i čitalaca. U njoj je izneseno nekoliko poučnih sastavaka, koji zaslužuju da se u cjelini odtisnu i u posebnim knjižicama sačuvaju. Za to je pokrenuta ova »Prosvjetna Knjižnica« koja će izdavati kroz godinu nekoliko svezaka u malenom opsegu uz nisku cijenu da bude pristupačna mladosti. — Milo nam je što ovaj novi prosvjetni rad na ovakovoj široj podlozi otvaramo sa knjižicom »Čovjek« iz pera vrlog spisatelja i odgojitelja Miljenka Vidovića. Što piše perom to je on već proveo djelom kroz svoju prosvjetnu uzgojnu školu u Sarajevu, koja je na stotine djaka odgojila domovini. Odgojiti čovjeka, misaona i svijestna državljanina, najveće je domoljubno djelo. Podigli smo Jugoslaviju, podignimo sada Jugoslavenne!

Frano Ivanišević.
urednik.

Čovjek.

Premda je proteklo stotina i stotina hiljada godina od kako postoji ljudski rod, nijesu ipak ljudi ni danas na čistu o tome kako i na koji način da se poboljša čovječanstvo i ova dolina suza prometne u postojbinu mira, ljubavi i sreće. U toj težnji, koja je pokretala duhove od prvog mislioca na zemlji pa do naših dana, išlo se raznim putevima na kojima su prevladavali sad religijski a sad opet politički ili osvajački ciljevi. Svaki novi sistem novi pokret, novo stanje stvari ulijevalo je nade u patnička srca, da je to zaista predznak željene blagote. Ali su ubrzo pokreti i sistemi doživjeli svoj razvoj i konac bez da su donijeli ljudstvu kakav stvarni i viši boljitak; ono je i nadalje išlo trnovitom stazom života. Tako nas povijest nužno dovodi do ove neizbježne dileme: ili je ljudski rod osuđen na vječita stradanja, pa mu nema pomoći ni lijeka, ili su pak ljudi krenuli stramputicom te su

vlastitom krivnjom, mjesto blagote i ljubavi, mira i sreće, unijeli u život pečal i bol.

Prihvatiti prvu alternativu značilo bi poniziti ljudski duh i srce do ispod razine zvijeri i oduzeti čovjeku njegova velebna svojstva slobode, snage i moći. To bi bila besmisao, kojoj protivuriječe i historija i nauka i svagdanje iskustvo. Treba nam dakle usvojiti ono drugo tumačenje, koje je logičnije i stvarnije od prvoga, naime da su zapravo ljudi tvorci i začetnici svega što se zbiva u njihovom životu, pa da sva zla, koja su okružavala društva i narode nijesu drugo do prirodni posljedak njihovih vlastitih čina.

Posvuda se danas čuje jadikovka nad pokvarenošću vremena. Vele da u srcima ljudi gotovo općenito gasne i ljubav i moral i značajnost. Sve nekako strahuje nad sudbinom evropskih naroda. Tu opravdanu bojazan kanda svak osjeća, ali je malo njih koji vide od kuda je korijen toga zla, dapače većina se je bacila na politička, socijalna ili ekonomska polja u krivoj pretpostavci, da je tamo izvor društvene bo-

lesti. Ljudi ne vide ili neće da vide da je izvor zla u nama samima, u duhu, u svijesti, u našem nutarnjem svijetu. Želimo li ozdravljenje treba liječiti bolest na njezinom izvoru, naime treba početi sa čovjekom. Čovjek je sve! On je vrelo i dobra i zla; uzročnik socijalnog, historijskog i političkog zbivanja. Ako su ljudi snažni duhom, plemeniti srcem, moralni u osjećanju i humani u djelovanju, onda su i ljubav i mir i sloboda i sreća uz takove ljude i takav narod vazda i na svakom mjestu kao sjena uz svoj predmet.

Ko govori o politici a ne brine se za prosvjetu građana; ko se bori za socijalni i ekonomski boljitak a ispušta iz vida etičko vaspitanje društva; ko više cijeni palače i trgovinu, žito, tkaninu i krumpir negoli moral, ćudoređe i vrline; ko naivno vjeruje da će otadžbina naći luku sigurnosti, mira i sreće u stranačkim programima, a ne u živom radu oko buđenja nutarnjih sila i snaga u duhovima građana te duševne preobrazbe naroda; ko smatra važnijim imati velike kuće pa makar u njima stanovale male i sirove duše,

negoli velike duše u malenim kućama, taj dokazuje ili da ne pozna savremeno stanje čovječanstva ili da je za njega rodoljublje jednostavna i pusta fraza.

Čovjek! Eto riječi koja bi imala prožimati ove sne koji žele dobra i napretka svojoj domovini; eto gesla za kojim bi trebalo da se povode i država i narod i pojedinci. Čovjek! To je poklik vremena, poklik dvadesetog stoljeća.

Sebičnost.

Naše doba daje mnogo povoda razmišljanju o sebičnosti, tim više što o tom pitanju postoje, naročito u današnjem društvu, vrlo oprečna mišljenja. Dok jedni sebičnost suzuju na uzani krug ličnih motiva, po kojima čovjek povrijeđuje tuđe interese u svrhu sopstvene koristi, drugi pridaju pojmu sebičnosti gotovo neograničeni smisao. Za ove je svako htijenje i djelovanje čovjeka osnovano na ličnim pobudama i svrhama, pa i onda kada čovjek na oko djeluje u prilog drugih ljudi. Neko osnuje kakvo korisno humano društvo, daruje veliku svotu u dobrotvorne svrhe, po-

digne školu ili uopće učini djelo, koje će da donese dobra drugima, ti pesimiste vele da je sve to sebe radi, jer čovjek od toga očekuje neku pohvalu, nagradu, ili položaj; on je to uradio jer mu godi, pa su prema tome i u najaltruističnijem djelovanju poticajem sebični motivi. Po njima je sebičnost osnovni zakon ljudske prirode pa ne će kulturi nikada uspjeti da ga ublaži, a nekmoli dokine. I sama ljubav majke, koja općenito nosi na sebi mnogi biljeg pregaranja za dobro svog djeteta, po njihovu je sudenju također sebična, jer majka prirodno uživa u njezi oko svog čeda, ona u njemu gleda budući stup na kog će se moći u starosti osloniti, pa je i tu u klici sebičnost, kao osnovni poticaj majčina rada za dobro svog poroda.

Moguće da ima izuzetaka, ali u stvari svi ti Epikurejci i pesimisti, koji pojam sebičnosti proširuju na sve ljudsko djelovanje i u njemu naziru izvor i klicu svega, koji bi rada da čovjeka prikažu sebičnim i onda, kada se on žrtvuje za dobro drugih ljudi, pokazuju time očiti nedostatak sopstvene moralne snage i ćudoredne hra-

břosti. Oni se ne osjećaju toliko jakim, da bi se oduprli ličnim požudama i nagonima; njihovo je djelovanje uslijed nutarnje slabosti uvjetovano samo motivima lične koristi, pa nerado gledaju moralna junaka, koji u prevlasti nad ličnim egoizmom djeluje i radi za dobro ljudske zajednice. Njima godi da barem u teoriji zatrpaju jaz, koji dijeli njih sebične slabosti od čudorednih i etičkih heroja. Oni bi rada da sve ljudsko, dobro kao i zlo, junaštvo kao i slabost, srčanost kao i strah, gledaju pod istu lupu i pod istim kutem egoizma. Po njima bi se imala mjeriti istim mjerilom moralnost, kao nečudorednost, krijeposti i vrline kao mane i poroke ljudi. Takovo tumačenje sebičnosti je skroz na skroz jednostrano, proizvoljno i pogriješno.

Ne da se poreći da je čovjek u glavnome povodjen svojom ličnom blagotom. Po neodoljivim zakonima, koji su prirođeni svim živim bićima, čovjek u životu traži ugodu i svim silama nastoji da se ugne svemu što bi imalo da u njemu proizvede bol. Dozvoljavam čak i to da su i sami mučenici prošlih vremena, u bezgraničnoj

ljubavi prema ljepoti svojih ideala, pod snažnim utjecajem nutarnjih poriva, više uživali u tome, da pregore svoj život za pobjedu tih ideala, nego li da podlegnu tiraniji i pogaze idole svojih snova. Osjećaj lične ugone stoji zaista kao osnov i onda, kada je čovjekovo djelovanje skroz pregaralačko i u stvari altruističko, ali nije svejedno da li čovjekom vladaju niski, sebični, životinjski nagoni, koji ne vode ni malo računa o dobru drugih ljudi, ili je pak čovjek u dugoj borbi sa životinjom u sebi ostao pobjednikom i našao sreću u tome, da u životu djeluje i stvara samo ono, što će da donese trajnog dobra društvenoj cjelini. U tome baš i leži moralnost, snaga i veličina čovjekova, da se navikne tražiti svoju ličnu blagotu, zadovoljstvo i sreću samo u onom radu, koji ne samo ne povrijeđuje tuđe interese, nego ih još unapređuje, a jer se takav rad prenosi i na druge, donosi dobra i koristi drugima, takvo je djelovanje altruističko, pa je pogriješno htjeti nijekati, da u ljudskom društvu nema altruizma.

Promatrana sa gledišta same ličnosti, i to baš sa stanovišta ugode kao osnovne pobude ljudske djelatnosti, sebičnost se dijeli na tri razvojna stupnja. Prvi je stupanj, a taj je nagonski, životinski prostni, kada čovjek djeluje i radi samo sebe radi, makar zna da donosi štete drugima. U današnjem društvu ima ih približno 40% koji su žalibože prožeti takvom vrsti sebičnosti. To su ljudi životinjske i zločinačke prirode, oni koji su kadri radi lične blagote da pređu preko lješina svojih bližnjih. Oni ne znaju za samilost, za ljubav, za krijepost. Ako se prividno ikada posluže tim vrlinama čovjeka, to čine samo za to da lakše dođu do svojih žrtava. U drugu vrstu sebičnosti spadaju ljudi vođeni svojim sopstvenim prohtjevima i interesima, bez obzira na to da li će njihov život donijeti koristi ljudskoj zajednici ili ne će. Oni ne čine svijesno zla drugima, ali ne čine ni dobra. Ovdje spadaju malodušnici, slabići, plašivice, puzavci, ljudi naime, koji nemaju dovoljno nutarnje hrabrosti i moralne snage, da svladaju niske strasti i poslušaju glas srca. Takovih je

danas pretežna većina, njih je oko 59% u savremenom društvu. Istom 1% spada tamo, gdje se sebičnost pretvara u altruizam. To su ljudi herojska duha i neustrašive moralnosti, koji žive samo za to i u tome nalaze svoju sreću, da ostave za sobom vidnih tragova ljudske dobrobiti.

Bilo je do danas mnogo naučnih rasprava o tome da li je čovjeku prirodan egoizam ili altruizam. Pošto se u ljudskom životu pojavljuju prirodne sklonosti i kulturni utjecaji, jedni tvrde da je egoizam kulturom nametnut, a drugi da je naprotiv nametnut altruizam, a sebičnost da je prirodni zakon života. Meni se ovakova rasprava čini doista smiješnom, a to baš stoga što jedni kao i drugi hoće da u nekadašnjem društvenom stanju, t. j. u stanju ljudske nerazvijenosti, traže smisao čiste i nepatvorene prirode ljudske. Odakle njima to pravo, da smatraju prirodnim samo ono, što je postojalo u jednoj etapi razvoja ljudskoga, a ne ono što je bilo prije i poslije te etape? Kao da bismo htjeli smatrati neprirodnom onu divotnu, mirisavu ružu naših perivoja, ili onu slatku

jabuku naših vrtova, za to što su ruža i jabuka prvotno bile neukusne, nelijepe i još nerazvijene. Odakle ta sila ruži, da pod utjecajem pravilnog uzgoja postane ljepšom, ako ne iz nje same; odakle svojstvo jabuki, da pod utjecajem pravilne njege postane sočnijom i slađom, ako ne iz same njezine prirode? Tako i čovjekov altruizam u nizu razvoja ljudskoga, pojavio se prirodno kao nužni uvjet društvene sreće, napretka i blagote. Čovjek je po svojoj prirodi društveno biće, pa su osjećaj solidarnosti i sveze s drugim ljudima, potreba rada za dobro cjeline u stvari nikli prirodno u čovjekovoj duši, jer je razum i iskustvo dovodilo i dovodi čovjeka do spoznaje, da bez solidarnosti i međusobne ljubavi nema u životu sreće, napretka ni blagostanja kao za pojedince, tako ni za ljudsku zajednicu. Pogriješno je onda kazati da je sebičnost prirođena, a nesebičnost kulturom narinuta ljudskom društvu.

Promotrimo li žalosni uzgoj prošlih vremena, kao što uzgoj naših dana, naći ćemo svagda i svakuda, da su prosvjetni i obra-

žovni zavodi ne samo podržavali, nego šta više širili i razvijali sebičnost. Pripremiti čovjeka za neko zvanje ili kako bi se ono kazalo po narodnu «uhljebiti ga», eto glavne zadaće i svrhe sviju škola. Niko ne vodi brige ni računa s urođenim klicama k dobru, koje prirodno drijemaju u ljudskom biću; niko ne nastoji da dozove u život čudorednu volju, snagu i moralnu hrabrost uzgajanja, već svi skupa, koliko porodica, toliko škola i država idu za tim da u čovjeka uliju, kao u neku praznu vreću, nešto znanja koje će on da pretvori u novac, makar pod cijenu lukavstva, himbe i prevare. Gdje su školama ti učitelji, koji li su to satovi i kakav predmet, koji bi držali oštro u vidu nutarnju izgradnju čovjeka, njegovu čudorednu snagu i veličinu?

Ma koliko to izgledalo smjelim, ne sustežem se od tvrdnje, koju sam pripravan potkrijepiti sa tisuću i tisuću dokaza, da je pohlepa za fizičkim užicima, koja se je osobito raspojasala u našim danima, onda ravnodušnost prema stradanju i bijedi svojih bližnjih i sva ona surova sebičnost, po kojoj se za novac kupuje i prodaje, kao

krumpir, žito ili tkanina, poštenje i čast, moral i ugled, pa i ona strahovita pošast korupcije i nemoralna, koja prijeti rasulom Evrope, da je sve to nužni poslijedak i narinuta sebičnost uslijed pogriješnog obrazovanja i nepravilnog uzgajanja ljudi. Ja bih se zaista čudom čudio, kada bi društvo kraj takvoga uzgojnog rada moglo da žive drugčije, nego li u međusobnoj mržnji, svadi i trvenju, jer uzgoj u zanemarivanju kulture srca i duše, mjesto izgrađivati ljude, izgrađuje vukove, s tom razlikom jedino da obrazovan čovjek, čije nutarnje čudoredne vrline nijesu probuđene, umije da krije poroke u sebi i da počinja nemoralna djela pod kakvim god plaštem samo da izbjegne kazni.

Čovjek ne pozna sreću, što je pruža nesebični rad, koji donosi blagoslova čovječanstvu, a ne pozna je zato, jer ga nijesmo uzgojili da kuša tu sreću i da uživa u njoj. Zanemarili smo glavni posao, oplemenjivanje čovjeka, a svim svojim silama bacili smo se samo na to, da poživinčimo ljudsku prirodu i da čovjeka ponovno vratimo u prvotno divljaštvo. Krivo sude oni,

koji za sve te nedaće optužuju samu kulturu. Mi se teško varamo, ako kulturu spoljašnih objekata, tehnike saobraćaja i raznih konforta, prenosimo na čovjeka i vjerujemo da je time što leti vazduhom, plovi dubinama mora ili buši planine, sam čovjek postao u sebi kulturan, moralno jak i duševno razvijen. Jedno je kultura samog čovjeka, a drugo je kultura spoljašnjeg svijeta. To treba držati oštro u vidu želimo li upoznati savremene prilike u društvu. Sebičnost je postala krunom današnje pokvarenosti, a novac i profit kumirom svega, upravo stoga, jer smo sve naše sile posvetili spoljašnjem svijetu, a posve zanemarili svijet u nama. Sebičnost slavi svoje orgije, jer je u znaku sebičnosti sva prosvjeta, sav uzgoj i sva obrazovanost naših dana. Izmijenimo njih, položimo ih na vedrije osnove nutarnje izgradnje čovjekove, na osnove ljubavi i altruizma, pa će nestati sebičnosti, barem one surove i bezobzirne, kao što nestaje magle pod utjecajem nebeskog sunca.

Smisao života.

Čudne li protivuriječnosti! Dok postojano težimo za tim, da čim ljepše i sretnije proživimo svoj kratkotrajni vijek, te omogućimo sebi i drugima dostojniji život, koliko li je međutim neznatan broj onih, koji se uistinu trude da spoznaju u čemu leži ljudska sreća, u čemu smisao i cilj našega bitka. »Upoznaj sama sebe« davno su kazali veliki mudraci, a to isto ponavljaju i danas uvaženi umovi svijeta. No uzalud, jer se ljudi radije brinu o svemu i svačemu, pa i o najbanalnijim sitnicama kao malena djeca, nego li o tome da steknu znanje o svom fizičkom i duševnom životu, kako bi s uspjehom upravljali sa svojim požudama i strastima, svojim htjenjem i mišljenjem. Svi rade, teže i bore se da upoznadu okolne prilike i sebi podvrgnu sile i zakone prirode, a vrelo svakog dobra i zla, kruna života, prirode i svijeta, sam čovjek ostao je gotovo posve zanemaren. Odatle upravo žalosna pojava; da je čovjeku još uvijek najveća nepoznanica sam čovjek. Mi smo sami sebi zagonetka, neka

vrsta tajanstvene sfinge, čije odgonetanje kao da nas ni malo ne zanima.

Život doduše u svojem krajnom apsolutnom cilju i danas nam je nepoznat. Taj konačni cilj zapravo ni ne može biti poznat. jer čovjek, ograničen prostorom, ne može da dopre koliko beskrajnost, ograničen vremenom, ne može da spozna vječnost. Ali u krugu te ograničenosti čovjek je u stanju da svestrano upozna sama sebe, te pomoću razuma, znanja i iskustva da uspješno upravlja svojim životom. Naše neznanje o vlastitom sopstvu, o tome naime kako da duh preuzme vlast nad tijelom, savijest i srce vlast nad fizičkom životinjom u nama, ne potječe odatle što bi takovo znanje bilo teško i nedokučivo, već ima svoj uzrok u našem nemaru prema tom znanju.

Ljudska prošlost, to najpouzdanije vrelo istina, razotkriva nam važnu činjenicu u pitanju svrhovitosti života. Što vidimo na pr. od starih grčkih, egipatskih i rimskih naroda? Njihova tjelesa? Nigdje traga o njima. Njihova zlata i draga kamenja; njihove palače, vrtove i zabavišta, drumove,

mostove ili gradove? Ništa od svega toga! Sve materijalne tvorevine, pa i one najveličanstvenije i najsilnije, zub vremena je rastočio, podrovaio, uništio. Materija ma u kojem se obliku pojavila, neminovno podliježe svom raspadanju po neodoljivom zakonu mijene. Naše se tijelo kao konstrukcija, koja sačinjava naš fizički »ja« relativno brzo raspada i gubi. Tijela kao cjeline nestaje. U prirodi, koja je beskrajna i vječna, pa ni u čovječanstvu čije su nam granice nepoznate, ne može biti svrhom života nešto tako prolazna, kao što je tijelo. Kada bi tijelo zaista bilo svrhom bitka, smrću tijela nje bi nestalo, dakle bi čovjek bio bez svrhe. A to se upravo protivi čitavoj prošlosti ljudskoj, koja nam kazuje, da se je čovječanstvo iz svog prvotnog, surovog životinskog stanja postepenim razvojem izdizalo sve više i više, te steklo savremenu uljudbu, civilizaciju i kulturu. Taj razvoj čovječanstva dokazuje da u ljudstvu postoji zakon napretka i usavršavanja. Priroda očito, dakle, kroz život čovjeka slijedi neki viši cilj, a taj cilj ne leži u tijelu već u duhu čovjekovu,

ili tačnije u skupnom duhu čovječanstva. To se najbolje razabire otuda, što tekovine duše i srca najdavnijih naroda, njihove ideje i misli ne doživiše svoje raspadanje kao tjelesa, već one postoje, žive i djeluju i danas u nama. Mi istom dograđujemo na neuništivoj zgradi sveljudskog duha, kojoj je postavio temeljni kamen prvi čovjek — mislilac na zemlji. Mnogi ni ne znadu da su sva duševna blaga, koja sačinjavaju moralnu, ćudorednu i uopće duhovnu glavnicu savremenog čovječanstva, iskupljena naporima i trudom bezbrojnih generacija, koje su živjele prije nas. U svakoj misli, težnji i ideji, svakom pokretu ljubavi, slobode i pravde, što se rađaju u našim dušama, u stvari progovaraju naši davni pretci. Već i sama riječ čovječanstvo ne znači puki zbroj fizioloških strojeva, skup tjelesa, već nešto stvoreno duhom i od duha, naime ono što žive i nadalje, raste i napreduje, unatoč smrti i propadanju pojedinaca.

Život po svojoj prirodnoj svrhovitosti je samo u duhu, u pobjedi istine i ljepote, u snazi ljubavi i pravde. Živjeti samo za

materiju i radi materije, znači zapravo ne živjeti nikako, jer ako sve materijalno ima da propaše sa stanovišta prave svrhovitosti je isto kao da čovjek nije ni živio. Duh, duhovni napredak, usavršavanje čovjeka, oplemenjivanje srca i duše, eto cilja, eto veličine, eto besmrtnosti ljudske. Ko na tome nešto dogradi, ko u srcu svog bližnjega zasadi iskru ljubavi, tračak velikih nada ili probudi viši smisao života; ko ma i samo jednu česticu nadostavi na izgradnji sveljudskog duha, taj je stvorio nešto neuništiva, trajna i svevječna, po čemu čovjek nastavlja svoj život do u beskonačnost. Kršćanska krijepost, Platonove ideje, Tolstojeva ljubav, sve su to razni oblici jedne te iste istine da čovjek izgrađuje svoju besmrtnost ne na materiji, koja će u vječnoj mijeni neminovno da propaše, već u srcu i duši svojoj.

Kakav duševni napredak? prigovoriće neko. Zar ne vidimo u povijesti kako pojedini narodi dostižu vrhunac duhovne veličine, da za tim utonu u mrak i neznanje? Ne uči li nas i samo razdoblje što ga preživljujemo, u kojemu je duh ustuknuo pred

materijalizmom, da za tvorevine duše isto kao i materije postoji dizanje i padanje, a nipošto trajni napredak? Takav prigovor potječe iz očite obmane što mi, u pomanjkanju pravilnog mjerila nutrinje ljudi procjenjujemo osebine i svojstva duha i duše po spoljašnjim djelima. Onako isto kao što bi bilo nerazborito odatle, što je korov spriječio stabljici da dade ploda ili odatle što je crv ušao u deblo, pa ometa njegov prirodni razvitak, htjeti izvoditi da su osebine sjemenke izmijenjene, tako je pogriješno odatle što su raspojasane strasti prevagnule u savremenom društvu, zaključivati da je čovjek u svom razvojnom stupnju duševno opao. Je li sunca nestalo, ako oblak priječi da rasprostire na nas svoje životne zrake? Je li na isti način prirodno nestalo u srcu i duši čovjekovoj urođene snage, potrebne za krijeposti i vrline, ako je on pustio maha fizičkim pohotama i strastima, i tako, kao ono oblak sunčane zrake, zastro svoju pravu nutarnju bit? Da smo mi zaista u vlastitoj nutrinji i ljepši i savršeniji najbolje se vidi odatle, što

osjećamo pokvarenost i svoju i tuđu, te spoznajemo zlo. Kad bismo nutarnje stajali na razini poroka, kad prirodno ne bi bilo svijetla u nama, po kojemu vidno zapažamo razliku između dobra i zla, onda ta zamjetba ne bi nikako bila moguća. Pošto se savijest i osjećanja u nama bune protiv svoje i tuđe opačine, čak i u najokorijelijem zlikovcu, jasno je da je negdje u dubinama duše čudoredna bit na mnogo višem stupnju razvoja, nego li naša djela u životu. Taj nesklad između svijeta u nama i onoga izvan nas, nesklad između savijesti i načina života potječe uglavnom odatle, što smo u pohlepi za fizičkim užicima i u gramzljivosti za spoljašnjim dobrima zanemarili probuđivanja nutarnjih sila i snaga, što drijemaju u našoj duševnosti. Sve nam je bilo priječe od čovjeka, njegova morala i njegova duha. Šta više posvuda oko debla života sijali smo samo korov strasti i taj nas eto sve više guši, te priječi duhu da se pokaže u svojoj prirodnoj ljepoti i snazi.

Da ostranimo zlo iz naše sredine, pa kao pojedinci i narod stvaramo djela lju-

bavi, ljepote i besmrtnosti duševnosti, te kre-
nemo naprijed u život prema svrhovitost
prirode, treba nam više svijetla, više zna-
nja, više prosvjete, ali ne one prosvjete,
koja ide samo za tim da objasni svijet
oko nas, te poveća u nama žudnje i na-
gone za fizičkim dobrima, nego one pro-
svjete, koja nam objašnjuje svijet u nama,
sve polaže na nutarnju vrijednost čovjeka,
i koja onu starodavnu izreku — upoznaj
sama sebe — postavlja na čelo svih pi-
tanja svijeta.

Smisao života čovjekova imao bi da
bude prva i konačna riječ uzgojnih sistema.
Taj bi smisao imao da postane evanđelje
svih škola. Nutarnje dići i oplemeniti čo-
vjeka i na nutarnjoj vrijednosti, snazi i
krijeposti dalje izrađivati život pojedinca,
naroda i države, eto smisla života, eto
cilja i veličine ljudske budućnosti; u tome
sigurnost, u tome samo spas Jugoslavije
i Jugoslavena.

Kultura.

Kultura je latinska riječ, a znači poboljšanje, usavršavanje. Ta se riječ ne odnosi samo na ljudsko društvo, nego također na sve stvari i bića, koja se mogu zgodnim radom, njegom ili odgojem oplemeniti ili uopće poboljšati. Tako imamo kulturu tehnike, tla, šuma i t. d. Gledana sa stanovišta čovjeka kultura se dijeli na spoljašnju i nutarnju. Spoljašnjoj kulturi pripada sve ono, što ide za poboljšanjem nečega, što je izvan čovjeka. Nutarnja kultura naprotiv obuhvaća rad oko usavršavanja samog čovjeka u njegovim sopstvenim svojstvima i osebinama, obzirom na volju, moral i značaj.

U pitanju kulture postoje i danas vrlo oprečna mišljenja. Jedni očekuju da će jedino kultura donijeti društvu blagodati, sreću i mir, a drugi u njoj nazrijevaju izvor svih društvenih zala i kliču: natrag prirodi! Društvo je u pretežnoj većini prihvatilo prvo mišljenje, pa je nastalo natjecanje oko kulturnog rada i napredovanja. Ali je i danas jaka oporba, pa ovi pokazuju

prstom na mane i poroke kulturnog društva
 i proriču skoru propast narodima, ne vrate
 li se s puta kojim su krenuli. Ta nesu-
 glasnost u mišljenju potječe otuda što ni
 jedni ni drugi nijesu, prosuđujući kulturu,
 odijelili spoljašnju kulturu od nutarnje. Ljudi,
 posvećujući sve svoje sile i napore indu-
 striji, trgovini, obrtu; pridizanju palača, dru-
 mova i mostova, brzojavima, telefonima,
 podmornicama i aeroplanima, dakle sticanju
 spoljašnjih dobara i poboljšanju izvanjeg
 svijeta, zanemarili su svijet u sebi. A jer
 naš život zapravo leži u nama, a ne izvan
 nas, i svako dobro ili zlo što ga počinimo
 izvire uistinu iz naše nutrinje, posve je
 razumljivo da ljudsko društvo može da
 strada i propane i pored najveće spoljašnje
 kulture.

Treba, želimo li se produbiti u to
 važno pitanje naših dana, da uočimo ve-
 liku istinu, što nam je namiće ljudska po-
 vijest, naime da tamo gdje je spoljašnjeg
 blaga u najvećoj mjeri može da čovjek
 u sebi bude u rasulu, pa da društvo, upravo
 zbog nedostatka nutarnje kulture doživi
 svoju propast baš onda, kad je u spolja-

šnjem sjaju, blagu i raskoši stajalo na vrhuncu. Ako je to tako, a tako jeste, jer ćemo dokazati činjenicama iz povijesti, onda mogu da imaju posve pravo oni, koji današnjoj Evropi, ovom dijelu svijeta gdje je spoljašnja kultura u najvišem zamahu, proriču skorou propast. Osvrnemo se na četiri glavna kulturna žarišta staroga svijeta: Egipat, Babilon, Grčku i Rim, te ispitajmo u kojem su odnosu tamo stajale nutarnja i vanjska kultura i koji su uzroci doprinijeli padu tih naroda.

Goleme građevine, velike skulpturne tvorevine, obrt, industrija, trgovina a onda liječništvo, matematika i astronomija dokazuju stupanj kulture starog Egipta. Sama jedna građevina, Labirint, imala je 1500 soba nad zemljom, a isto tako pod zemljom; druga građevina, Keopsova piramida, jedno od najvećih čudovišta svijeta visoka 147 m, imala je kamena 2.500.000 m³. Nju je gradilo 100.000 ljudi punih 30 godina. Sfinga, najveće kiparsko djelo na svijetu isklesana je iz jedne stijene, a seže u visinu 20 m. a u dužinu 30 metara. I baš u vrijeme najvećeg sjaja i slave spoljašnje kul-

ture egipatskog naroda, nutarnje je taj narod bio surov, pokvaren i truo. Dokaz duševne neizgrađenosti nalazi se baš u elementima njihove vanjske kulture. Kako je narod bio roblje najjadnije vrste, vidi se odatle što, da se izgradi grobnica jednog jedinog Faraona, Keopsova piramida, žrtvovani su životi stotina hiljada ljudi. Već u to vrijeme je bilo škola, ali ne valjda za narod, jer narod nije ništa važio, nego jedino za više kaste. Tako nalazimo u Egiptu s jedne strane veliku spoljašnju kulturu, a nutarnju posve zanemarenu i zakržljalu.

U Babiloniji zapažamo isto tako oštru oprečnost između kulture izvanje i nutarnje. Dovoljno je da spomenemo Semiramidine vrtove, drugo čudo svijeta, onda veličanstvene hramove i palače, kao Sargonovu palaču u Korzabadu i Nimrodov toranj, koji je sezao do preko 300 m. visine. Pored toga slikarstvo, kiparstvo, znanosti i umjetnosti, velika bogatstva, raskoš, ukrasi i nakiti kazuju nam na kako visokom stupnju je stajala spoljašnja kultura toga naroda. A nutarnje? Nutarnje oni bijahu grozni i okrutni, kao krvoločne zvijeri. Pored mno-

gih dokaza njihove nutarnje surovosti i pokvarenosti, donosimo ovdje jedan stari natpis iz vremena najveće babilonske kulture. Iz tog se natpisa vidi kakav je bio duh toga naroda. Tamo stoji napisano: »Podigao sam zid pred velikim vratima gradskim; oderao sam žive poglavare buntovničke i pokrio sam taj zid kožom njihovom. Njihove sam odsječene glave skupio i nanižao u krunu i spleo u vijence«. Eto toliki je bio i u Babilonu nesrazmjer između velike i sjajne spoljašnje kulture, a grozne, niske i pokvarene kulture nutarnje.

Za Grčku smo čitali i čuli, da je ona vrelo i rasadište kulturnih tečevina svijeta. Vidjećemo međutim, da je i tamo velika nesuglasnost i nesklad između jedne i druge kulture. Naše procjenjivanje o Grčkoj kulturi nije bilo drugo, nego procjenjivanje njihove spoljašnjosti, a o nutrinji toga naroda, o njegovoj moralnoj i etičkoj sadržini i o pravim uzrocima njegova pada redovito se malo ko pita. Kada Grčka ne bi ništa drugo imala nego samu Akropolu, tu najveličanstveniju i najčarobniju građevinu svijeta, punu harmonije, tehničke do-

tjeranosti i umjetničkog savršenstva, bilo bi dovoljno da se poklonimo kulturi toga naroda. No nije sama Akropola svjedokom grčke veličine; hramovi i palače, znanost, književnost i umjetnost, sve je ono najveće što je ikada mogao jedan narod dostići. Svratimo li međutim naš pogled sa tih velebnih znakova vanjske kulture na nutarnji duh toga naroda, na njegov moral, ćudoređe i značaj, nalazimo, još jači nesrazmjer nego li u Egiptu i Babiloniji. Grci su smatrali čovjekom samo slobodna čovjeka, a rob je za njih bio puko sredstvo, dapače ni slobodan čovjek nije bio smatran čovjekom, ako nije bio Grk. U Sparti na pr. svak je imao pravo ubiti roba, ako je samo na njemu zapazio tragova ljudskog dostojanstva. A u Ateni kažnjavao se smrću svaki rob koji bi se usudio baviti umjetnošću. U Periklovo doba, dakle u doba vrhunca grčke kulture, svaka je kuća imala najmanje po jednog roba. Kako su i sami Atenijski nutarnje bili surovi i moralno niski, svjedoči nam najbolje slučaj sa gradom Mitilene. Za vrijeme peloponeškog rata taj se grad pobuni. Pošto su ga osvojili, aten-

ski narod odluči da se poubijaju svi odrasli i žensko i muško bez izuzetka. Baš u vrijeme najvećeg cvata vanjske kulture, atenski je narod bio etički tako opao, da se je moglo podmititi i vođe i masu i upravnike i suce. Filip makedonski s pravom je običavao kazati za Grčku, da nema tako otpornih vrata, koje ne bi zlatni ključ otvorio. Sokrat, taj veliki mudrac, dobro je uvidio da će Atena propasti i pored najvećeg bogatstva i blaga i kraj najveličanstvenije kulture, a to zbog nedostatka moralne izgradnje čovjekove. I kad je on svoje veliku dušu i svoj veleum posvetio uzgoju srca i duše atenskih građana, Atenjani ga osuđiše na smrt. Život i smrt Sokratova najbolje nam svjedoče kako je duševnost i etičnost grčkog naroda stajala na niskom stupnju. U takovim prilikama nije čudo da je filozof Diogen u po bijela dana išao sa gorućom svijećom u ruci ulicama Atene, a kad ga upitaše što traži, odgovori: *Tražim čovjeka!*

Eto što je doprinijelo propasti grčkoga naroda! 'Kraj velebnih građevina, velikih književnih i filozofskih djela i najdotjera-

njih umjetnina srce i duša čovjekova bijahu pokvareni, izopačeni i surovi. A kako je do toga moglo doći da s jedne strane spoljašnja kultura dosiže svoj vrhunac, a s druge nutarnja kultura pada do razine proste zvijeri? Razlozi su jasni i logički. Nutarnja je kultura bila posve zanemarena. Robovima su bili povjereni najgori poslovi pa i uzgajanje djece, jer Atenjanin u gramzljivosti za spoljašnjim dobrima i fizičkim užicima nije imao vremena da se bavi uzgajanjem. Kako su jadno stajali ti uzgajatelji, zvani pedagozi, najbolje se vidi odatle što pisac Lukijan u jednom svom djelu veli, da će tiranski vladari na drugom svijetu za kazan biti pretvoreni »u prosjake ili pedagoge«. Grčki narod dakle, na ono što je radio i dostigao je veličanstvene visine (kultura s polja), a ono što je zanemario (kultura srca i duše) tu je i zakržljao. A baš ta zakržljalost ćudoredja i značaja prouzročila je propast stare Grčke.

Obazremo li se sada na drugo stjecište kulture, stari Rim, uočićemo onu istu povjesnu istinu, koju smo vidili u Egiptu, Babilonu i Grčkoj, naime da je kultura

spoljašnjih dobara doprla vanredno visoko, ali su nutarnje Rimljani znatno oslabili, i upravo ta slabost je prouzročila pad rimskoga carstva. U veličini i raskošju gradjevina, u blagu i bogatstvu Rim je daleko nadmašio Grčku. U Konstantinovo doba resili su taj grad 3 veličanstvena kazališta, 2 velika amfiteatra, 80 kipova od zlata, preko 400 velebnih hramova, gotovo 600 pučkih kupališta i 28 knjižnica. Ni prije ni poslije Rima nijedan grad nije obilovao tolikim bogatstvom, sjajem i raskoši kao Rim. Pribrojimo li tome velike genije, naučenjake, pjesnike i filozofe, nalazimo da je Rim u spoljašnjoj kulturi dosegao vrhunce do kojih može doći jedan narod. No istovremeno Rimljani su dali dovoljno dokaza duševne pokvarenosti i moralne niskosti. Amfiteatri su bili puni naroda da gledaju kako se gladijatori krvare i ubijaju, pa su pljeskali u uživanju groznog prizora gdje suklja vrela ljudska krv. U to doba vladala je najsurovija sebičnost, potkupnost i nezasićena gramzljivost za fizičkim užicima. Car Neron daje ubiti svog uzgajatelja, filozofa Seneku, i umoriti

svoju rođenu majku. On dade zapaliti Rim samo za to da bi uživao pri strašnom prizoru kada oganj liže do nebesa. Ni to mu nije bilo dosta, nego dade sažgati žive kršćane, pa je pjevao i svirao uz citru gledajući žive ljudske lomače. Toliko je u to vrijeme pala moralnost i čudoredna snaga Rimljana, da je jedan Dioklecijan nad negdašnjim slobodnim narodom mogao sebe proglasiti gospodarom i Bogom, a građane svojim slugama, koji su morali ničice padati pred njim.

Nije veličina spoljašnje kulture, nego nedostatak nutarnjeg uzgoja i čudoredne stege uzrokom padu Rima. To nam jasno dokazuju najveći povjesničari svijeta. I ovdje kao u Grčkoj, srozala se moralnost naroda, jer se na tom području nije ništa radilo ili barem toliko koliko ništa. Oni, kojima su bili pripušteni najogavniji poslovi, kojih se stidjeo Rimljanin, naime robovi su imali i tu zadaću da uzgajaju omladinu. U Rimu kao i u Grčkoj sva briga je posvećena materijalnom sticanju i fizičkim pohotama, a kultura duše bila je deveta stvar,

Nije li i današnja Evropa približno u istom neskladu između čovjekove kulture s polja i unutra, kao nekada Egipat, Babilon, Grčka i Rim? Nemaju li onda pravo oni, koji proriču propast Evrope unatoč spoljašnjoj velikoj kulturi? Ne ponavlja li se možda historija? I mi zaista imamo ponosne tečevine: radij, röntgenove zrake brzojav bez žica, telefone, aeroplane i podmornice, pa ipak ne možemo izbjeći teškim društvenim potresima, koji sve više ugrožavaju život evropskih naroda. Ljudi su danas duševno maleni, čuvstveno niski, sebični i pokvareni kao i Rimljani pred svoju propast. I danas, kao onda, sve gramzi za bogatstvom, za fizičkim dobrima, za spoljašnjom raskoši.

A što je važno i u današnjem društvu zapažamo onaj isti uzrok moralnom opadanju, kao u starih naroda. Sve naše napore i težnje, naš rad i borbu trošimo samo oko osvajanja spoljašnjeg svijeta, posve zanemarujući svijet u nama. Jer ono što mi nazivamo uzgojem, u porodici, društvu, i školi, ide samo za tim da nam nalijepi prividnu kulturu i da nas pripremi, kako

ćemo čim lakše doći do položaja ili do novca. Da današnja porodica ne može da daje moralni uzgoj, proističe odatle što moralno uzgojiti može samo onaj, koji je svijestan svoga cilja i sredstava kojima se taj cilj postiže, a s druge strane i sam prednjači u vrlinama i krijeposti. Ove pak odlike imaju rijetki roditelji. O moralnom utjecaju društva ne treba zapravo ni govoriti, taj je posve negativan. Škola međutim, to jedino polje na koje bismo mogli polagati naše nade, ne odgovara nipošto zadaći moralnog pridizanja omladine. U našim školama, znamo, malo je tih predmeta kojima bi bila svrha da razvija ćudoredje, budi volju i oplemenjuje srce učenika. Književnost i povijest ne mogu da vrše tu zadaću, kao što nekoji misle, jer je književnost od najveće česti odraz ćovjekove strasti, a te strasti nijesu uvijek u skladu sa moralom, doćim povijest, taj niz krvavih događaja, jasno je, ne može da pridiže dušu uzgajanika i da u njemu razvija smisao za plemenitost. Pa i sama činjenica, da prosvjetne vlasti učitelja ili profesora, koji ima moralnih slabosti i ćudog-

rednih poroka, ako je samo dobar stručnjak često puta i unapredjuju, dokazuje da i same vlasti više polažu na to kakovo je stručno znanje učitelja, nego li na njegov moral, karakter i srce.

Ili ćemo više brige posvetiti nutarnjoj kulturi čovjeka, uzgoju morala i etičkih principa, snošljivosti i ljubavi, ili ćemo sramotno naći svoju propast u znaku silne spoljašnje kulture, kao nekada Egipat i Babilon, stara Grčka i stari Rim.

Put k sreći.

Biti sretan to je nesumnjivo jedan od najjačih zakona ne samo ljudske prirode, nego i svih živućih bića, ali upoznati put kojim se dolazi do te sreće jeste zapravo najteži problem života. Toliko je taj problem težak da ljudi u potrazi za srećom odveć često tapaju stranputicom, pa mjesto željene blagote naiđu vlastitom krivnjom na patnje, stradanja i bol. Ako se ikada u životu pojavi tračak sreće, to biva istom slučajno,

stjecajem prilika, a ne valjda za to, što se je čovjek promišljeno i sustavno dovinuo te sreće. Mi redovito dugo i dugo razmišljamo i učimo, kako da sebi izgradimo čvrstu i nerazrušivu kuću, kako da razborito obradimo svoja polja ili na pučini morskoj s uspjehom upravljamo lađom, a o tome, kako da izgradimo život razborito, mudro i svrsi shodno obično ni ne mislimo, pa je nesreća više posljedak neznanja, kako da se upravlja sa životom i stvore preduvjeti sreće, nego li je to utjecaj faktora i sila izvan čovjeka. I zlo i pokvarenost i nemir i mržnja, sve su to tvorevine samih ljudi, a nastale su, jer nema dovoljno znanja o elementima sreće.

Kada bi naše potrebe i težnje bile u svemu istovjetne težnjama i potrebama proste životinje; kada naime ne bi postojali stotine i stotine stoljeća ljudske prošlosti u kojoj su se postepeno pojavile težnje uzvišenije vrste, kao ljubav i pravednost, ćudoređe i moral, milosrđe i sućut, istina, ljepota i dobrotu, sve ono što sačinjava vrijednost, dostojanstvo i ponos čovjeka, onda bi bilo lako pogoditi put koji

vodi ljudskoj sreći. Zadovoljiti tijelo i njegove surove pohote i strasti bio bi očito u tom slučaju jedini cilj života. No pošto se u nama bune duševnost i razum protiv krute fizičnosti, viši osjećaji i ideali protiv životinjskih instinkta i nagona, teško je odista dovesti u harmoniju te dvije suprotne sile, kako bi život bio puniji srećom i snažniji sadržinom, pa je upravo stoga pitanje, kako da se razumno upravlja životom mnogo zamršenije, nego li se to na prvi pogled čini. Većina današnjeg t. zv. kulturnog društva krenula je pravcem tjelesnosti. To je doprinio materijalizam devetnaestog stoljeća, koji se je očitovao u trgovačkom, tehničkom i saobraćajnom svijetu. Tako smo doživjeli da su pohlepa za fizičkim užicima i gramzljivost za novcem i materijom postali jezgrom savremenom životu, a odatle sva ona bratoubilačka mržnja, surove i krvave borbe čovjeka sa čovjekom, pa dosljedno bijeda i stradanje i jadi i bol. Taj put, put bezobzirne sebičnosti i neobuzdane pohlepe dovodi i danas, kao što se to zbilo u staroj Grčkoj i starom Rimu, čitave narode u rasulo i propast.

Ljudi su nažalost zaboravili da je duh uzročnik i začetnik svega onoga, što se dešava u životu pojedinca i društva, pa, logički, sreća čovjekova ne može doći s polja; ona izvire jednako kao što i ponire u duhu čovjekovu, u svijesti, u srcu. Htjeti izgraditi sreću i ljubav i radosti života, pravu sreću i prave radosti, izgraditi ih naime na palačama i saobraćajnim putevima, na punim hambarima i punim kesama, znači zapravo promašiti cilja. I sreća i ljubav i radost i mir ne nalazi se i ne može se naći drugčije nego tako da se, mjesto izgrađivati velike palače, izgrađuju velike duše; mjesto podizati mostove koji vezuju kamene obale, podižu mostove koji spajaju srca ljudi; mjesto gomilati materijalna dobra spoljašnjeg svijeta, gomilaju bogatstva duha i duše; mjesto puniti kese zlatom, hambare žitom i skladišta tkaninom, pune srca ljubavlju, duše vrlinama i karaktere ćudorednom hrabrošću. Prava je sreća danas fata morgana, koja se istom vidi u daljini i predosjeća, ne za to što sreće nema, već jedino za to što smo krenuli stranputicom, mjesto ravnim putem koji k njoj vodi.

Pogledajmo na stvar izbliza, naime primjerima iz praktičnog života. Zamislimo pjesnika, ljekara, prirodnjaka i surovog materijalistu negdje na visokom brdu u času, kada jutarnje rumenilo i čari pramaljetne zore uznjišu na strunama prirode akorde svevječne ljepote. Pjesnik će kao u ekstazi, zanešen, opojen, osjetiti bilo sve-mirske harmonije i u dubini svoje duše oćutiti beskrajne radosti; prirodnjak će zapaziti sile i zakone fizičkog svijeta; slikar će u svemu tome viditi samo sklad i stanje boja i harmoniju tajanstvenih oblika, a onaj četvrti, čije želje niču samo u trbušnoj duplji, u najvećem naponu svoje mašte doćaraće sebi kisele krastavce ili burence pive. Svaki će od njih naime projecirati spoljašnji svijet kroz prizmu svoje duše. Tako je u svakoj prigodi našeg života i u svakom trenutku našeg bistvo-vanja. Svijet je za nas onakav, kakovi smo mi u nama samima, to jest kakav je duh u nama, pa i značenje svih stvari, vrijednost i cijena svega onoga što nas okružava nema svoje stvarne ni cijene ni vrijednosti, nego u onoliko u koliko tim

predmetima podaje vrijednosti naš duh. I bogatstvo, i slava i raskoš nemaju zapravo konkretne cijene, jer je vazda bilo ljudi, a ima ih i danas, za koje sve te oline nemaju nikakove vrijednosti, dapače su prema raskoši, slavi i bogatstvu osjećali samo prezir i gađenje.

Pa ako danas sve gramzi za fizičkim dobrima, to nije zato što bi se po njima i u njima postizavala sreća, već jedino za to, što je naš duh iskvaren lošim primjerom, nerazboritim vaspitanjem i varavom kulturom. Put na kojem se danas nalazi pretežna većina društva očito ne vodi k sreći. Šta više taj put znači razarenje svake sreće. Stanje savremenog društva i svaki-danje iskustvo najbolje nam to potvrđuje. Ima ih danas, koji zavide sreći nijeme životinje, a to baš stoga, jer srce životinje sigurno ne pozna sve one himbe i prevare, laži i mržnje što ispunjuju srca velikog broja ljudi.

Sreća se ne nalazi negdje u daljini, u srebru ili zlatu, ili u fizičkim užicima; ona niče jedino u srcu bogatom ljubavlju, u velikom duhu, u harmoniji i ljepoti nu-

tarnjeg svijeta, jer samo onda, ako tu postoji ljepota i ljubav, velike misli i veliki ideali, onda sve to postoji za čovjeka kao najveća stvarnost; sve se to nužno odražuje i u spoljašnjem svijetu. Sve je to uostalom odveć jasno pomislimo li da stvarni život nije izvan čovjeka, nego u čovjeku, pa graditi sretniji život, život ljepši i snažniji ne može se drugčije nego tako da se počme graditi na izvoru života, u srcu i duši čovjeka. Samo nutarnja kultura vodi k pravoj sreći. Spoljašnja istom onda, kada je nutarnja kultura jaka i razvijena, može da doprinese općoj blagoti. Sama o sebi, bez nutarnjeg osnova u srcu čovjekovu i ljepote u njegovu duhu, spoljašnja kultura ne može, niti je igda mogla, da sazida društvenu sreću.

Sva ona socijalna i politička zla, koja su danas poput polipa zahvatili narode i države i rastočuju im život i snagu, potječu u glavnom iz nedostatka nutarnje kulture. Nije samo nužda čovjekova kao jedinice, već je to skrajna nužda i državna i narodna da jednom shvatimo, kako je duh izvor i vrelo svega, pa želimo li više

ljubavi i snošljivosti, više reda i radinosti, više sloge i jedinstva, više sreće i ugleda, treba nam pregnuti svim silama oko prizivanja nutarnje kulture, staloženije, plemenitije i bolje od one, koju nam je pružao dosadašnji uzgoj. Do preobrazbe društva se ne dolazi drugčije nego preobrazbom pojedinaca, a ova se stiče samo tako da se preobrazi duh. Duh je sve. On je pokretač života; začetnik i uzročnik svega. Prije nego tu jednostavnu istinu razumiju pojedinci, društva i države, strasti će i dalje vitlati i harati cvijeće sreće po bašći života, i ljudstvo se ne će dovinuti željene blagote ljubavi i mira; sve će ostati trajno u vrzinom kolu inata i kavge do konačnog rasula života.

Kada bih imao glas silan poput groma a riječi velike kao himalajske planine ne bih prestao dovikivati ljudima: Natrag! Natrag od gramzljivosti! Natrag od životinjske žudnje za fizičkim užicima! Natrag od razuzdanosti, raskoši i razbluda! Natrag, jer je pred vama duboki ponor, u kojem ćete naći svoju propast i smrt! Natrag, jer taj put ne vodi k sreći! Put k

sreći je jedan, a taj je | oplemenjivanje duha, usavršavanje duha, jer duh je život, a život je duh.

Čovjek i država.

U poslijeratnoj Evropi nema države sa tako povoljnim uslovima za procvat, napredak i najuspješniji razvitak, kao što je naša država. Ne samo prirodna bogatstva tla i geografski položaj, kao važno rasršće između Istoka i Zapada, nego ponajviše mladost, bujnoća i svježost nacije davaju nam prednost pred drugim narodima u kulturnom i ekonomskom takmičenju svijeta. Međutim šta vidimo? Vidimo jalovo trošenje narodne energije i snage u nutarnjim međusobnim svađama i trvenju, pa sami svojom vlastitom krivnjom zaustavljamo naš narodni i državni razvitak. Mjesto materijalnog i duševnog bogatstva, mi se nekako bogatimo u gominanju bratskog inata, kavge i mržnje, pa kao najljući neprijatelji sebe samih pripremamo vlastitu propast.

Gdje je tu uzrok? Što je doprinijelo i što dalje doprinosi da naš narod prema svom prirodnom položaju, urođenim svojstvima i historičkom pozivu ne ostvaruje svoje svete ideale, da postane velik i slavan pa i ugledan za druge nacije, već tu-mara kojekakvim stramputicama, koje ne vode u moralnu snagu ni državnu veličinu? Poslije svjetskoga rata, u kojem su se pokolebale iz osnova čudoredne norme života, našli smo se ne samo mi, nego i cijela Evropa skupa s nama na ruševinama krijeposti i morala. Bilo je razumljivo da će se u takovim prilikama raspojasati naj-surovija sebičnost i otrovne strasti. Politika, jer sama po sebi odraz težnje za materijalnim prisvajanjem, mogla je u tako kaljužnom tlu vrlo lako spustiti korjenje i poplaviti sve i svakoga. Surova i bezobzirna sebičnost davala je i daje hrane politici, a politika na uzvrat otvara širom vrata zloupotrebama skrajne sebičnosti. Kudgod dođete, bilo u višim ili nižim slojevima društva, u gradu kao i na selu, čujete redovito jedan jedini predmet razgovora, a često uzrok tučnjave i svađe: politiku, samo

politiku i vazda politiku. Pa idete li dublje ispitivati iza zavjese te politike, naći ćete u najvećem dijelu kao povod svemu od-vratnu sebičnost, pohlepu ili strast, koju su vješto zaodjenuli u lažno ruho patriotizma.

Na taj način nije baš teško uočiti tu jednostavnu istinu, da problemi koji nas zaokupiše i koji nam zadaju brige, izvire svi iz jednog jedinog vrela, naime iz moralne truleži, pa bi nam onda imalo biti jasno što da radimo, želimo li ozdravljenja i snage našem narodnom i državnom životu. Da mi odista nemamo jasne pojmove o tom, u čemu leži naše zlo i kako da dođemo do veličine, moći i ugleda, najbolje proizlazi odatle, da se sveudilj nalazimo u vrzinom kolu starih grješki i da ničim ne pokazujemo da ćemo ih doskora uistinu i napustiti. A pošto se ne da ni pomisliti da bismo namjerno i proračunano radili na štetu sebe samih, znači zaista da nijesmo još na čistu o tome, kako i na koji način da sebi izgradimo bolji, stalozheniji i sretniji život.

Pokazao sam u prvim člancima ove knjižice kako narodi propadaju, ne zbog

ekonomskog siromaštva, već jedino onda kad nastupi siromaštvo moralnih vrlina. To je danas za historičare bezuvjetni aksiom. Onaj koji se je najviše zadubio u tajne ljudske historije, Montesquieu, kazao je s pravom, da moć i snaga jedne države ne stoji u bogatstvu nego u značaju i ćudoređu njezinih građana, a čuveni Schäffle, jedan od najvećih ekonomista svijeta, poslije nego je proučio zakone društvenog razvitka, rekao je ove značajne riječi: »Najmoralnija društva jesu u isti mah najjača.« Masaryk, najveći živući sin čehoslovačkog naroda, izrekao je veliku istinu ovim riječima: »Demokratija nije samo sustav politički, nego i ćudoredni, i u prvom redu ćudoredni.« Tako su mislili i misle svi veliki i nesebični duhovi svijeta. Još Pitagorac Diogen na pitanje, što je temelj cijeloj državi, odgovara: »Ćudoredno uzgajanje mladeži.« To su shvatili i praktični Američani, koji su na ulazu panameričke izložbe u Buffalu g. 1901. uklesali ove značajne riječi: »Slobodna država stoji samo do vrline i postaje samo vrlinom građana.«

I ma koliko bila jednostavna ova istina, koju zasvjedočuje ljudska povijest i potvrđuju veleumi svijeta, ne vidim ipak nastojanja ni brige, da bi se sredstvima valjanog uzgoja uspostavila moralna energija i snaga u dušama ljudi, i tako osigurala država od jačih potresa iz nutra i s polja. Još uvijek ne vidim da prevlađuje uvjerenje ni kod širih masa a ni kod mjerodavnih činioca, da je čovjek izvor, vrelo, ishodište i središte svega, dobra kao i zla, snage kao i slabosti, pridizanja kao i rasula države, pa da moćnu, uglednu i snažnu Jugoslaviju možemo izgrađivati samo na duševno jakim i krijeposnim Jugoslavenima.

Pošto se je povećalo zlo u svijetu, pojačale grube i surove strasti, što smo učinili i u čemu smo naš uzgoj izmijenili u školi i izvan škole, da bi se pomoću jačeg moralnog, pedagoškog utjecaja suzbio val pokvarenosti i ljude privelo trezvenijem načinu života? U pohlepi za materijalnim užicima i gramzivosti i trci za gomilanjem fizičkih dobara malo ko danas ima vremena a ni volje, da sebi i drugima stavi

pitanje: kuda sve ovo vodi? Mi velimo da ljubimo narod, naciju, svoju državu, a da li mi radimo na izgradnji ljepše i sretnije budućnosti države i naroda? Ako je istina da su narodi u povijesti bili najjači kad su bili najmoralniji, i da su Grci i Rimljani propali u času najvećeg bogatstva, čim se naime uskolebao moral građana; ako je istina, što nam kazuju geniji svijeta, da je država moćna i napredna samo onda, kad su državljani snažni i krijeposni; ako je istina da mi trpimo i stradamo zbog nedostatka čudorednih i građanskih vrlina, onda je jasno svakome da mi danas, zanemarivanjem prosvjete i moralnog uzgojanja, ne idemo pravcem državne budućnosti, snage i ugleda. Da su ovi pojmovi, koji se upiru o povijest, o narodna iskustva i naučna djela, nejasni i nedostupni neuku čovjeku — ni pola jada. Ali je zaista odveć čudno, da i mjerodavni činoci, koji bi o prosvjeti i valjanom uzgoju trebali imati jasne poglede, često puta koč moralno-uzgojni razvitak društva. To je najjasniji dokaz, da važnost moralnog uzgoja po narod i državu nije poznata ni

injerodavnim činocima, pa nije onda čudo da se u državnom gazdinstvu na ničemu toliko ne štedi, kao na prosvjeti. U nas se, izgleda, svemu i svačemu pridaje veća važnost, pa čak i samom sportu, nego li ćudorednom i etičkom pridizanju ljudi.

U tome baš i leži naša velika krivnja za današnje nedaće i za sav onaj gad plemenske i bratske mržnje, koja se je nakupila u nama u odsustvu ćudoredne i moralne svijesti. Vrijeme je da već jednom otvorimo oči i spoznamo, da sva zla koja nas tište dolaze od moralnog rastrojstva, pa je jedini put narodne i državne veličine taj, da uzgojnim radom pridonesemo ćudorednom preporodu ljudi. Ono što je biljki u ljetnoj žegi plodonosna kiša, to je našoj zajedničkoj Jugoslaviji narodna prosvjeta. I to ne prosvjeta, koja nam samo kazuje naučne formule, već ona koja nas uči, kako da postanemo bolji, moralniji i ćudoredniji građani. Istom onda, kada tim pravcem otide državna uprava, a i elita našega društva, pa sile, mara i troška posvetimo uzgojnoj prosvjeti više nego svim drugim granama narodnog života, istom

ćemo onda pokazati da smo pravilno shvatili svoju patriotsku dužnost i počeli izgrađivati nerazrušive temelje velike Jugoslavije.

Država i čovjek, dva su nerazdruživa pojma. Velika je država moguća samo onda ako su ljudi, koji žive u njoj, moralno i duševno snažni, veliki i jaki. Na izgradnji velike države radi, po mom sudu, samo onaj, koji radi na izgradnji duševno i ćudoredno velikih ljudi. Sve su drugo djetinje igraćke, koje ne vode cilju.

Kako ćemo uzgojiti dobre ljude.

Jedanput se mislilo, a i danas mnogi u to vjeruju, da je u uzgoju dovoljno upućivati omladinu na dobro, kazivati joj kojim pravcem ima poći u životu i poticati je na krepost i vrline. Međutim dogodilo se i događa se neprestano, da ljudi često idu posve drugim putem od onoga što ga oznaćuju uzgojna etika i pouke uzgajatelja. Pred ovim i ovakvim iskustvom, što ga i danas doživljuju mnogi roditelji i

mnogi učitelji, stali su se neki pitati da li je uopće uzgoj u stanju preobraziti čovjeka i popraviti prirodu ljudsku. Jedni su kazali, da je uzgoj svemoćno sredstvo i da se njime čovjeka može da izdigne gotovo do božanstva, ali i sroza do u bezdan poroka. Ovamo spadaju od Sokrata i Krista pa do našeg Dositija i Kanta svi najveći umovi svijeta. Drugi, a tih je neznan broj, i ovi uzmiču pred istinom prvih, vele da je uzgoj nemoćan da oplemeni čovjeka, jer da je čovjek rođenjem donio na svijet klice mana, opačina i zloće.

Ako se valjanim uzgojem može po volji djelovati na slast, veličinu i plodovitost voćke, na boju, miris i ljepotu ruže; ako se surovu, okrutnu i krvoločnu divlju zvijer može pomoću uzgoja pretvoriti u pitomu i krotku; ako se divlju papigu može naučiti na ljudski govor, a surovi dijamant tako izbrusiti da u tisućama čarobnih boja odrazuje svijetlo, ako dakle, sve oko sebe, i rude i biline i životinje, možemo valjanim postupkom i dobro smišljenim uzgojem mijenjati po volji, zašto onda ne bismo mogli preobražavati čovjeka, koji po svom

prirodnom sklopu teži k ljepoti i istini i dobroti i pravdi, onoga, koji u sebi nosi klice vrline, kreposti, savršenstva?

Da dosadašnji uzgoj nije dao onoga ploda, što se od njega očekivalo, krivnja leži, ne u pokvarenoj prirodi ljudskoj a ni u tome što bi uzgoj bio nemoćan da poboljša čovjeka, već jedino u načinu uzgajanja. Čovjeka se uzimalo kao neki prazni sud, u koji se ima ulijevati nauka, znanje, plemenitost, a ne kao živi organizam, koji iz sebe crpi snagu, u sebi nosi uspavane sile, klice dobra i sjeme vrline, pa je onda dužnost buditi te sile, dozvati ih u život i oploditi ih, kako bi plemenitost i dobrota i ljubav i pravda bili radije neodoljive unutarnje potrebe, diktati vlastite duše, a ne valjda spoljašnja stega i tuđe poduke i zapovijedi.

U tome, i baš samo u tome leži ključ valjanog uzgoja. Naš je uzgoj neprirodan, nelogičan, protuljudski. Spoljašnja stega i vanjske poduke mogu da suzdrže čovjeka od nepromišljenih čina, ali ga ne popravljaju, ne preobražavaju njegovu nutrinju, ne usavršuju njegovu dušu. Sjeme dobra

i klice vrline u njemu ostaju ugušene pod pritiskom spoljašnjih formi. Duševne sopstvene sile i dalje drijemaju nerazvijene i on u životu nema zapaljeno vlastito svijetlo, već luta vođen tuđim svjetiljkama. Tako se događa da od jednom, kad popuste spoljašnje stege i nastane darmar u društvu, čovjek se pokaže u svoj svojoj golotinji, i onda se istom vidi, kako je sva ta kultura bila neprirodna i kako se nimalo nije zasijekla u čovječju dušu. Što se onda ima raditi? Kako i u čemu se ima izmijeniti uzgojni sistem, da bi ljudi postali bolji, savršeniji, moralniji?

Treba zapaliti u duši čovjeka njegovo vlastito svijetlo, probuditi i razviti njegove sopstvene sile i snage. Da se to postigne treba prije svega očistiti čovjekovu dušu od sveg onog kala i gada, što se tamo nakupilo utjecajem loših prilika, lošega društva i loše sredine. Kao što na tvrdom, korovom zaraslom tlu ne može da raste i cvijeta biljka, kao što kroz gnjusno, debelim slojem kala zamazano staklo ne mogu da prodiru svijetle i tople sunčane zrake, tako se ni u čovjekovoj nutrinji ne može

rasplamsati vlastiti oganj ni oploditi sjeme dobrote, dogod tamo caruje i vlada mnogo zlo i dogod ono guši svaki polet u svjetle ideale života.

Prva i najpreča potreba jeste ta, da svim silama radimo na suzbijanju današnjeg surovog, gotovo bih rekao divljačkog materijalizma, koji je kao neka teška mora ukočio duševni život i stao da uništava i ćudoređe i ljubav i plemenitost, sve ono što čini čovjeka čovjekom i što suzdržava ljude da ne podivljaju gore od zvijeri. Dogod se bude vjerovati, da je materija sve, sve želudac, sve putenost i fizičko uživanje, kreposti i vrline igraće u životu, mjesto da su na prijestolju, ulogu sluškinje i postati samo oruđe i sredstvo materijalističkim ciljevima. A jer je i današnja omladina dobrim dijelom posve zaražena kugom materijalizma, biće uzgoj sve dotle nemoćan da oplemeni njezinu nutrinju, dogod se ne iščupa taj korov iz duše. Današnja prosvjeta, i to baš zvanična, a ponajviše i domaći uzgoj stoje posvema u znaku toga materijalizma, pa se mi još čudimo, da imamo malo dobrih,

plemenitih i nesebičnih ljudi i da prosvjeta i uzgoj ostadoše bez svakog uspjeha! Ne idu li đaci u školu samo zbog svjedodžbe, položaja, uhljebnja? Ne propovijedaju li i nastavnici otvoreno materijalistički princip, po kojemu je čovjeku glavno da se domogne bogatstva? Sâm sam imao prilike slušati, gdje nastavnik na satu književnosti Kranjčevića i druge naše velikane naziva budalama, jer da su bili idealisti i nijesu marili za zgrtanje blaga, a imao sam prilike vidjeti nastavnika potpuno pijana na jednom izletu u društvu svojih učenika, gdje im slavi vino, žene i novac.

I dok nam povijest čovječanstva sa bezbroj primjera i dokaza svjedoči, da gomilanje bogatstva ne pridiže sreću naroda, da su dapače mnogi veliki narodi propali baš u času najvećeg spoljašnjeg sjaja i raskoši, kada su tako rekuć plivali u moru novca, zlata i svakog obilja, dotle se i naš uzgoj i naša prosvjeta nimalo ne koriste velikim iskustvenim tekovinama ljudske prošlosti, već nam pripremaju moralnu bijedu, u kojoj su našli svoju smrt narodi, veći i jači nego što smo mi danas

(Stari Grci i Rimljani). Nikada nije materijalizam bio tako krut, surov i moćan, kao danas, a život nije još nikada bio tako pust i prazan na pravoj sreći i pravom zadovoljstvu, i nikada nijesu evropski narodi toliko strepili za svoj opstanak, kao baš danas za doba sveopćeg carevanja materije. Trebalo bi onda za spas naroda i za sreću ljudi mijenjati od ozgo prosvjetne i uzgojne sisteme, a osobito pripremati uzgajatelje, nastavnike, profesore, učitelje, ne da budu samo spremište nauke, iz kojeg će omladina crpsti obukovnu građu, nego prije svega i nadasve rasadišta čistog idealizma, i da oni kao najpozvaniji porade na suzbijanju materijalističke pošasti.

Drugo veliko zlo, što bi ga uzgojem trebalo odstraniti sastoji u neobuzdanoj sebičnosti, koja danas ugušuje mnogu vrlinu i krepost. Sebičnost je dobrim dijelom posljedica materijalističkog nazora na svijet i život. Ali se sebičnost u uzgoju ima suzbijati još jednim sredstvom, koje je vrlo moćno, a ne samo sredstvima kojima se potiskuje zaraza materijalizma. Treba

da omladina duboko shvati povezanost svih bića u prirodi, živih i neživih, da dočući harmoniju i sklad, privlačnost i ljubav, što podržavaju svjetove i omogućuju živote. Ne bi li uginuo čovjek čim bi voda prestala da sudjeluje u njegovu životu, čim bi vazduh otkazao svoju saradnju, čim bi željezo napustilo stanice krvi, ili biline prestale da mu priređuju hranu, ili sunce obustavilo svijetlo i toplinu? Kako onda može biti sebičan onaj, koji postoji samo tako, da mu i rude i biline i Zemlja i Sunce pritječu u pomoć, izgrađuju mu i podržavaju život, onaj čija duša i misli i osjećaji i težnje i ljubav i pravda i sloboda stoje ne samo u uskom snošaju sa narodom iz kojeg je nikao, nego šta više sa svim ljudima koji su živjeli prije njega i koji su iz ništa, malo po malo, nagomilali sva ona duševna blaga s kojima danas raspolazemo i koja prožimaju svijest ljudi? Uspije li učitelj ili roditelj da takav nauk i takovo shvaćanje ucijepi u dušu omladine, nestaće iz nje sebičnosti, barem one krute, surove, neobuzdane. koja ne pozna ljubavi prema bližnjima i po kojoj

se zanemaruje sveti i blagoslovljeni rad na općem napretku društvene cjeline.

Kada smo postigli te dvije glavne uzgojne svrhe, da smo naime potisnuli surovi materijalizam i ublažili sebičnost, treba nam onda preći na buđenje prirodnih sila i snaga, koje leže nerazvijene u čovjeku. No ovdje je još velikom zaprekom onaj pogubni, gotovo bih rekao opći nazor, da čovjek rođenjem donosi na svijet darove uma, snage i vrline, da je priroda različito obdarila ljude, pa su jedni postali velikima i slavnima za to što su dobili više tih darova, a drugi su ostali maleni, nevoljni, jadni i neznatni, jer im je priroda bila, ne majkom već maćehom. Tako se uvriježila ona kobna predrasuda, da čovjek, ako nema povoljne sudbine, zaludu radi i utaman se muči da postane netko i nešto; a odatle često mlitavost, zapuštenost, nemarnost i lijenost, koje podgrizaju korijen svake sreće i zadržavaju čovjeka u njegovu rastu, cvatu i napretku.

Iskustvo života i biografije velikih ljudi međutim jasno nam pokazuju, da su takove predrasude koliko pogubne toliko varave

i neistinite, jer su i učenjaci i obretnici i umjetnici i filozofi i pjesnici i utemeljitelji religija, jednom riječi svi velikani svijeta, dostigli neobične uspjehe u svom radu samo tako, što su radili i mučili se i trudili i ustrajali uza sve patnje i nevolje života više, mnogo više i jače nego li drugi ljudi. Nijesu uspjesi u životu nikada stajali u razmjeri sa talentom i prirodnim darovima, već jedino sa voljom, energijom, ustrajnošću i postojanim radom. Ko je više radio, taj je više i uradio. Ko je najviše radio, taj je najviše i uradio. Kada su pitali Newtona, kako je uspio da otkrije tolike prirodne zakone, on je odgovorio, da je do njih došao samo tako što je neprestano, gotovo dan i noć, dugo i dugo mislio i mislio, jakim pouzdanjem, voljom i energijom. Tako su odgovarali svi veliki umovi. Rad i volja, postojani rad i željezna volja, napraviše od običnih ljudi genija. Dobro je rekao Emerson, da svaki čovjek u sebi nosi klicu genija. A tu klicu svak može razviti ustrajnim radom, voljom i postojanošću.

Mnogi, jer u sebi lijeni i mlitavi, vele da su bijeda, siromaštvo i nevolje života

zaprekom duševnom pridizanju čovjeka, njegovom umnom rastu i razvitku. Treba prije svega postati bogat, osigurati sebi sve udobnosti života, a istom onda obrazovati svoju umnu i moralnu svijest. Tako ponajviše misli čaršija, a često žalibože i neki učeni ljudi. Kako se taj krivi nazor mogao uvriježiti u društvu, ne zna se tačno. Zna se samo da on protuslovi povijesti i iskustvu svijeta. I Kepler i Ruso i Herschel i Lincoln i Stepenson i Franklin i Edison i Balcak i naš Meštrović, i još bezbroj velikih među najvećima, nijesu se rodili ni uzgajali na mekim dušecima; njima je bijeda sjedila kraj kolijevke, i oni su proživili mnogo jada i nevolje i boli, a mnogi od njih i gladi i žeđe. Šta više u povijesti čovječanstva i nema zapravo velikih i blagoslovnih i plodnih duhova, koji su živili u udobnostima života, obilju i svakoj raskoši. Dobro je rekao Vasari: »Još se nije čulo da je iko postao valjan, ko nije odmah od svog djetinstva počeo trpjeti i vrućine i leda i gladi i žeđe i drugih nevolja«.

I ako smo jednom uspjeli, da u uzgajanicima potisnemo pogubni materijalizam,

suzbijemo neobuzdanu sebičnost, pokrenemo vjeru i pouzdanje u vlastitu moć i snagu, i utvrdimo uvjerenje da nevolja i bijeda ne tvore zapreke čovječjem napretku i razvitku, onda smo postigli najveći cilj moralnog uzgoja: stvorili smo uslove za čestit, plemenit i ćudoredan način života. I taj način života ne će više biti posljedak kakve spoljašnje stege ili straha pred kaznom, već neodoljiva potreba sopstvene duše. A to je baš glavno u svakom uzgojnom radu. Čovjeka preobraziti, čovjeka napraviti u sebi boljim, čovjeka oplemeniti u sopstvenoj duši: eto pravca kojim bi imali krenuti i prosvjeta i uzgoj i obrazovanost domaća i školska.

DUČKA

PROSVJETA

Ilustrovana
pučka smotra u Splitu.

Izlazi 1 put u mjesecu
na 16-20 stranica.

Urednik: *Frano Ivanišević.*

Godišnja predbrojba 40 Dinara

Čitav godišnjak 1923. uve-
zan u poluplatnene korice
sa 208 stranica i 52 slike
Din. 50' — osim poštarine.

